

Доценко Марія Петрівна

*Запис інтерв'ю: м. Шостка 19 вересня
2010 р.*

Інтерв'юер: Наталія Кондратцева

Оператор: Микола Парамонов

Присутні: Рева Людмила Петрівна

Транскрипт: Ярина та Любов Сочка

– Представьтесь, пожалуйста.

Скажите, как вас зовут.

- Марія Петрівна Доценко.

- А девичья фамилия ваша?

- Масіч Марія Петрівна.

- Вы 1923 года рождения?

- Да, 24.02.1923.

- А где вы родились?

- Село Ображіївка.

- Это здесь, Шосткинский район?

- Так, 7 км звідси.

- Откуда вас забирали, из села или из Шостки?

- Из села. А відправляли із Шостки.

- Про свою семью расскажите.

- Батько, мати, одна сестра з 1930 року (сама молодша) і друга з 1926-го року. Брат з 1928-го, старший. А ще у мене з 1943-го є, післявоєнний.

- А как вы жили до войны?
- Як жили?. Погано всі жили. Бідні.. Хати які були!..і що у хатах було?.. Ні полів дерев'яних, ні коврів. А земляні підлоги, помазані долівки. Хати такі як у Шевченка, біленькі знадвору.. отакі шевченківські..
- Чем вы зарабатывали?.. Вы крестьянская семья?
- Да, селянська. Чим заробляли? Батько й мати працювали. А я вчилася. Сім класів закінчила в селі. Жили на окраїні села, там в Погребках. На самому краю. До школи далеко було. І по снігу. А взутися не було в що. В ганчір'ї ходили. Усі знають як до війни жили.. Тканини не було, із полотна там щось пошиєш. Що зробиш своїми руками, у тому й ходиш. Купити було дуже дорого, та й грошей не було.
- Начало войны помните? Как сообщили, когда началась война?
- Помню.. 22 июня, ровно в 12 часов нам об'явили, что началась война. Началась война.. В 1942 году ...
- В 1941 году. 22 июня 1941 года началась война.
- Ага, в 1941.
- Как вы узнали о начале войны?
- Об'явили один по одному, ні телебачення ні радіо ж не було. Десь там комусь об'явили, і пошло, один другому передавали, що почалася війна. Нам говорили, що німці на гомельському напрямку, чи ще на якомусь... А вони вже під Шосткою. Нас все дурили, що німці ще далеко, ще далеко.. Дурила радянська влада. А на завтра вони вже тут.
- Помните, как вошли в село?
- Так, помнимо! Ми ховалися, а вони ловили молоденьких дівчат, і насілували їх.. і беременних жінок ...німці... Щоб спастися, ми вимашувалися сажею, як попало одягалися, щоб не були красавиці. Замазувалися і ховалися від німців. Бо це ж війна.. Ми були оставлені, самі. Всі повтікали, і військові, і начальство. И ми були покинуті на самоплав. Захистити нас було нікому. Самі як вміли, так захищалися. А німці ловили нас і насілували. Війна, безвластіє. 12:57
- Как вы отнеслись к немцам? Они в селе стояли?

Ні, в селі не стояли. Може десь далі й стояли, але ми жили на окраїні..ми не бачили. Ну як отнеслись?! Боялися, ховалися.

А тепер ось.. Це було приблизно місяць тому назад. Я привезла машину землі, а мій сусід, з яким ми жили поряд 45 років, він вже помер, прийшов з відром і тазом на возику, і не питаючи, набирає собі мою землю. Я кажу, Борис, що ти робиш! Я ж купила собі цю землю, я просила хлопців щоб її привезли мені, заплатила гроші. А він: мені ямку засипати. Так, замов, кажу йому, нехай і тобі привезуть. Так він сказав на мене: «німецький остаток». За те, що нас колись забрали і вивезли в Німеччину.. Так я на нього як визвірилася! Кажу, ага, так це ми німецькі остатки ? А чому не ти німецький остаток? Адже твій батько, а я вже це дізналась, при німцях поліцаєм був. Так через отаких як твій батько...

Остаток..? Ми туди як попали?! Кажу: «Продажні!». Як завелась, - Продажне кодло, кажу. Оце ти й остався.. бо твій батько відправляв. Вони звідки знали, німці. А шукають отакого продажного, щоб усе розказав: то – комсомолка, то – комуністка, то – така, то – така, то – піонерка. І отаких усіх збирали, і туда.

- *И у вас такие в селе были?*

(Вздихає..) Та, а хіба ж не були. Були і у нас. Ми ж тоді молоді були. Це вже я тепер розумію, як прожила, звідки хто відправляв. Отакі підлизи, а тепер уже з хворої голови – на здорову: все зважили, чого ми попали і хто нас туди відправив. Ага. Мій батько піднімав Радянську владу, і в партизанах був, і кругом. Нам тоді маловажно було, у школу ходили ми і не торкалися політики, а це тепер уже, як життя прожив, тепер ти розумієш що це таке було, що продажні і в нас були, з Ображіївки. Усе розказували: і Ваньок якийсь, і Баньок.. Я і не знала тоді, мене не касалося. Вони ж прожили уже, мужики жонаті, а ми молодь. Це вже після із старими почнеш говорити, так розповідають, що отакий був, отакий був. Відправляв в Німеччину. І тут оце ж. Так я звелася з ним, і кажу: «Остатки? А чого не ви остатки німецькі? Через таких як ви ми і попали. Ви кого хотіли, того й продавали. Продажні ви остатки! І продавали німцям людей. І ти, кажу, остаток продажного батька. І ще ти мені..? Я остаток?! Ах ти ж гад такий-сякий!»

- *Молодец, вы боевая женщина!*

І не здоровався. Да сто лет ти мені надо, кажу, щоб ти мені ще здоровався зі мною. Дивися щоб я з тобою ще здоровалася. Обходив мене стороною, думав, що я голову нагну... німецький остаток... Ага.. Я? Чого це я? Не я, кажу, а ти остаток. От подумай хто із нас остаток, ти ж остаток, а не я.

- *Как забирали в Германию? Повестка, кто-то сказал? Как все происходило?*

- Повестки ж поприносили. Привели нас у церкву. Зібрались усі, ті хто призначений. Привели, батюшка молебн одправив, і все.. І у Шостку. А у Шостці вже тоді на вокзал, у товарні вагони. Тоді що хіба були таксі, чи автобуси були? У товарні вагони, і стояли, і спали, і місця не було. Набили у як скот у товарняк, і повезли. Когось у Польщі висадили і залишили, відчіпляли вагонами. Других багато наших хлопців... У першу відправку хлопців відправили, а нас дівчат уже в другу чи в третю. Уже туди завезли, а там не треба уже, в Польщі. Завезли сюди ближче до Берліна, там теж вже навезли повно. Так нас аж в Штайберг завезли, туди подалі. І там залишили. В табір привезли, вистроїли... І. Не дай Бог!.. (Вздихає). На Україні було стільки... вошива ця Україна і Росія були до війни. Тепер аж страшно і подумати. У кожного вошей повно було.. О.. У баню загнали, розділи наголо. Ми йдем, а вони сміються, заливаються сміхом. Ми голі йдемо, а для них це красаота .. чи знуцання.. яка красаота? Це тепер молодь ходить напівгола, роздягається.. мені аж дивно. В одних трусиках, в ліфчиках.. Та ми боялися голе тіло відкрити! Ой! А там привезли, роздягають.. А німці сидять, сміються. Ми очі закриваєм і плачем. Ой..страшне було. Не дай Бог. А тоді в баню – парить, парить, від вошей же.. І одержу прожарювали всю. Ми пройшли, ладно. А от Павлівна, Бурдюг фамілія.. Ти знаєш, да? Да, умерла вже.. Так їхня одержа погоріла.. На прожарювання кинули не одну партію, а дві чи три, дуже напалили, і воно загорілось там. І одержа погоріла. Тоді ж німці здавали те, що у кого негодне було, секонд-хенд тепер називається.. Тоді ми не знали як воно називалося. У кого лишня тряпка, вони ж багатші, німці. Не так багатші, як чистоплотні, ухожені, одержа у них краща була. А у нас що? Матерії не було, хто достав яку тряпку прикритись, і колотився.. Ставали в чергу, як привезуть ту ношену одержу.. страшне було у нас з матерією. А там у них добре було з тряпками. Вони акуратні, німці, доглянуті. Так тих, у кого одержа погоріла, тих до бауерів відправили, на роботу. А нас – на фабрику. Мене як відправили на фабрику, як поставили, так я весь час і робила на фабриці. Порох різали, отакий-во, такий як палець завтовшки. Для чого воно, для якої зброї?..

- *Вы не знали, да? Вы не знали, куда порох идет?*

- Ми знали, що на фронт... Так, а що ж зробиш?! Знаєм, що для війни.. для чого ж?. Війна йде, так всі знали, що це для війни. І працюємо для війни. А що ти вдієш? Куди тікати будеш? Другі тікали.. Я, звичайно, боялася тікати. Деякі хлопці повтікали, так і пропали. Німеччина тоді була вся телефонізована... як у нас тепер. А тоді ж у нас не було ні телефонів, нічого.. А у німців у всіх був у кожного телефон, і озброєні, і з собаками, все одно знайдуть. А де ти заховаєшся? Багато хлопців, Івотські там були.. Ховались, ховались, і так попропадали. Навіть як кудись у землю... так собака витягне, а не витягне, так сам пропадеш. І багато попропадали. А як впіймають, то в табір вже не привозять, а в Лібенау.. Ми в Штайберзі були, а недалеко там Лібенау

місто. І там була така фабрика, і їх туди відправляли, отаких, які не підкорялись і тікали. І там таку роботу важку їм давали, каменоломня якась там була, що каміння тягали. А їсти майже не давали, так вони погибли там самі. Ну, а ми жили якось, звичайно їсти мало давали. Мені пайку давали: так кусочок масла, як грудочка цукру, отакий кусочок. Масло і сахарку. Так я на ту пайку і жила, втягнулася. І з дому ж їхала, так сухарі брали. Насушили сухарів, а приїхали, так все одно пороздавали. Хлопці вперед приїхали, а ми ж, ой, у вагонах, брудні. Так сухарі на мило поміняли. Хлопці принесуть кусочок мила, а ти йому сухарів даєш. Я так утягнулась в оту пайку, і з ним кави скільки хочеш. Чан отакий здоровий стояв під бараком. Де пий хоть ціле відро. Оту пайку з'їси і живеш цим.

- *Один раз в день кормили?*

- Суп, да. Один раз на день. Ранком ідеш. Ніхто ж тобі сніданку не дає. Пішов на роботу. На роботу прийшов. А з роботи вже тоді прийшов, і ідеш за супом. А суп.. який був суп. Ой, я така була брезглива. Шпінат накосять солеморізкою. Отака висока. Шпінат знаєте? Таке як капуста. Отаке високе. А там черв'яків стільки!. Ой... А хто його перебирає. На солеморезку покрутили і туди чи в суп чи в борщ. І їж... Ой не! Я не могла. Ото пайку ту з'їм, і все. І так кріпилася. Ну, я не худа була. Жир іще був домашній. Да, і так і жила. Укріпилася, укріпилася. Дівчата, ото, ту пайку ділять. Оце вечером половинку з'їм. І на завтра на ранок. А я кажу: «Що я буду ділити?». І зразу з'їм, а рано буду йти неївши. і ладно вже було. Раз поїси...А тепер. Дак шо, умреш, як раз поїси пайку хліба. Так тепер уже при старості мені і не хочеться.. Щоб з молодих років... да.

- *Лагерь охраниялся?*

- А хіба ж не охраниялся? Німцями, не нашими ж! Німцями! І собаками! І німці, і на роботу самих же не пускали. А построять по-два. І з поліцаєм. А поліцаї які були... Старі. Молодь же на фронті була. Німецькі і наші на фронті воювали. А такі осталися, які вже не годні. То криві, то больні, то так негодні. Ті й пооставалися, і водили на роботу.

- *На рабочем месте тоже стояли надзиратели? Кто охранял? Кто следил за работой?*

- Слідкувати за роботою у нас німкеня була. Ну і з поляків, і поляки і французи. Ті ж бачиш... Ті ж не вороги. Вони здалися зразу. Як тільки фронт німець пройшов, вони здалися і все. А ми ж враги вроді. Советська власть. Дарма, що вони самі почали війну. А кажуть, що ми почали. Ми почали... А Сталін ще заключив договір «Про ненапад» О, які вони хитрі мудреці. Про ненапад договір залючили на десять чи на двадцять років, а самі напали. О! І тоді Сталін винний. Хитрі, мудрі німці. Он які. І так завоювали, завоювали.

- *Вы знали, что были французы в лагере?*

- **14:11.** Були, як же не були?

- *Вы знали, что были другие национальности?*
- Знали. І французи, і поляки були. І чехи.
- *Вы с ними общались?*
- **14:29.** Ну як общались.. Як самі могли. Мови ж то ми не знаємо. У нас був П'єр – звали. Француз – П'єр. Вони більше знали за війну. Ми нічого не знали, бо нам ніхто нічого не казав. А їм... Вони ж не вороги, так їм більше новин було. Оце прийдуть на роботу: капут, скоро капут.
- *Они вам информацию давали о французах..... Поэтому хотела спросить, расскажите какой барак, кто с вами жил, как ходили на работу, как вы общались, ходили по лагерю?*
- Не, французи не ходили, це на роботі вже вони робили. То прес ладили, так прийде щось і скаже, а там ми не спрашали...в лагері не общались.
- *По лагерю можно было ходить вам, ходили по лагерю, из барака своего выходили?*
- Із барака виходили, виходили в другий барак, на кухню за обідом ходили. Із котелком поїдемо, прийдемо.. іще зо мною.. оце ж мой мужик там був.
- *Какой ваш мужик? муж?*
- Ага, муж в лагері був. Ми познайомились і приїхали, і поженилися
- *Да? Ну, так расскажите историю любви вашей*
- А яка любов.. яка любов.. (сміється)
- *Вы в лагере познакомились и приехали сюда поженились?*
- Гм.. да, да
- *А он откуда был?*
- Я з Ображіївки, а він із Собічева... із Собічева... (Задумалась). Вспомнить надо.. Як познайомилися... На роботі він...(згадує). Друг у його був. Вони приїхали разом.. і той у лагері був. І на роботі.. хвелі.. на карі робив, хвелі [фелли, *deutsch - Fellen*] возив нам, ми на пресі... Хвелі такі о... Із того делані.. порох виробляла та хвела. Він прийде поставить і поїхав даліше, на карі работав. А мой мужик спочатку работав на вальцах, він розказував. Я не знала ще його. Каже: я работав на вальцах. А тогди понадобилися мастера, організували у лагері швейну мастерську, щоб латать чи шить кому шо надо. А він як мастер, він у Шостці робив у швейной мастерской «Зоря», швейной мастерской, і туди попав ото.. і там одна жінка його знала.. І попросили її шо найди таких мастеров, щоб уміли шить. Ну і

вона й сказала, отакий-такий. І його з вальців забрали у лагерь. Забрали, і він у швейной мастерській і работав.

А моя двоюрідна сестра ходила тудя. Не всі ж такі, вона вже замужем була. Мужика забрали, погіб... да. Як приехала у лагерь, так і давай хлопцев шукать. (Сміється).

— *Вы что? ???*

- Наверно ж... наверно ж така... шо вже прийшла в мастерську, і мого Івана вже...

— *..Глазки строить*

Да.. і тоє каже, проводи мене. Я, каже, раз провел її, тода знов прийшла... і знов проводи мене. Я другий раз провел і кажу їй : знаєш шо я тебе не люблю і не буду проводить. Я кажу, в тебе хватало совісті таке сказать у глаза? А шо її казать? А шо її казать, як вона след-у-след ходу не дає. А ти мене лучше познаком із своєю двоюрідною сестрою. А це він мені розказував. Я кажу откуда ти знав, шо я її сестра. -Знав. Не сказав откуда. Ну наверно ж вона розказувала, шо в мене тут двоюрідна сестра є. А самі хлопці по баракам ходили, вибирали дівчат. Ну він наверно і намітив на мене... Шо каже познаком мене з двоюрідною сестрою. От вони один раз приходять, а я... Другі дівчати то за хлопцями бігають, то на вкарти, то ще на щото посядуть за столом. А я...

Кроваті були двохетажні, одна і друга, отак рядом стояли. 12 кровать у нашей комнаті були. Отак станеш і одеться... одна злізе зверху, друга знизу і одеться нігде. Дак я сижу на кроваті, сижу і шо небудь долбу: то вишиваю, а вишиваю як, нема ж нічого, простині давали білі, так отаку половинку укінці відріжемо від однієї , від другої , тоді руками ізшивала.. і оцей Яшка шо робив, попрошу його, він же хвелі возить і з французами сообщається, і з поляками... і вони нас не пускали ж нікуди, загадаю, 5 марок платили у місяць. Дам пятьорку йому, кажу загадай хлопцям полякам чи французам шоб мені купили ниток на катушечках он такі сійчас шовкові тоненькі счас у мене там є о... і сижу і вишиваю. У дівчат поприїжали хто в вишиваній кофті хто в такой хто такой, возьму в якої небудь дівчини зразок і вишиваю то рукава то тут, то тут, і вишиваю. І він ото набачив наверно і каже, шо мене отоє, ходили ж ходили обдивлялися і цьой двоюрідні сестрі сказав познаком мене. Приходить вона із своєю... і з моєю соседкою і вона і вдвох і давай мене сватать. (сміється). Шо ти, шо ти, ми прийшли, шо ти придумала з Яшкою, а цей Яшка шо хвилі роби шо ти придумала да він і жонатий давно був і всьо і цього от і з тобою хоче Іван познайомитись. Я кажу, я не приїхала сюда замуж виходить. Война йде, і хлопця вибирать мені це не надо і ну вас кажу. Шо він мені женіх? На роботі вмести. У тебе ще не було кавалеров, так ти не знаєш. Думаєш оце той нравиться, той не нравиться, от буде ходить-

ходить, привикнеш – і вся любов каже... сміється. Я кажу: да пашлі вон із своїми женихами, не надо мені. А йому наведено і сказали шо не отступай, не отступай. І він ото як прийде, так і давай, посяде, сядемо отуто между кроватями побалакаємо чи на кроваті побалакаємо, угу, зійшлися... у разговорах получалось у нас. (Сміється) Получалось.. сміється. Я кажу шо чого ти он ту да ту.. а ну її, я до її походив-походив.. так шо вона... я шось кажу а вона угу-ага, уга-ага. А зо мною виходить уже в'яжеться розговор. Розказує...

Я робила до війни у редакції «Зоря», наборщиком робила, у ФЗУ була, багато дівчат собічевських, як учились у ФЗУ, дак багато дівчат собічевських знала, хлопцев. І ото розказувала йому то за тих, він тоже знає... о.. і пошлі розговори.. пошлі розговори.. і ото... начав ходити, ходити... Я... До 9-ти часов только розрішали. 9 часов... уже всьо, щоб хлопці нікого не було в бараках. Другі дівчата дак ховали, окна повідкривають, заховують, а тоді задержать да в окно тікає, а там поймають... Я не. 9 часов, провела його по калідору.. і пошов. Провела по калідору.. Не було ніякої звязі, нічого. Да другі і тягались, і шо зря, і байструков поприводять...

— *Байструки были, в лагере рождались дети?*

(Вздихає)... у лагерьх як тоє, дак отпраляли додому.

— *Было такое чтобы дети рождались там?*

- Не рождались, а як забеременела, і додому

— *Были случаи такие, да?*

Були. От його напарник, вместе робили у Швейпромі, сам із Полтави, жонатий, пожилий вже мужик. Найшов бендерку, із западной. Така невзряча, така невдобна.. сміється.. Девчина, і він із йою ходив. Дома жінка і сім'я, а він ходив. І тода вона забеременела, і її отправили додому. Шо мой Іван каже: ой я часто думав, який я дурак, чого я не мог тебе облапошити, так як Володя. Кажу, то шо, я не така дура! Чого б це я ?.. Ага.. Я йому сказала.. Ага, я йому сказала так, як прийшов: кажу знаєш шо, я не приїхала, я не проститутка, не приїхала хлопцев вибирати, і нікого мені не треба. Будем зустрічатся, як согласний приходь, я проведу... Да я тоже такий, я боявся дівчат, каже, боявся до них і підходить... Думаю, подійду а вона вже з яким то нагуляла, а тоді на мене скаже. Так шо отак ми жили там, ніякого между нами нічого не було..

— *А тех. Кто беременел вы знали? Становилось известно, если кто-то забеременел из девушек? Вы знали кого-нибудь, кто забеременел?*

- Ну ото ж щюю. Дак знаю..

— *Да, из западной Украины.*

Із западною, її отравили додому, отравили її додому. Шо мой... і вже поженилися, дак каже ой який я дурак, часто думаю, чого я дурак не мог так зробити? Кажу, того шо не така дура тобі попалася. *(Сміється)*

— *Точно не было детей, да ? Детей там в лагере никто не рожал? Байстрюків не було?*

- Знаєш хто рожал... отакі були, рожали. Як приїхали туди, дак, як тут продажні були, так і там. Поставили їх поліцаями, поставили.. Із того.. з Воронєжа Несвітайло був.. Отакий во! Несвітайло. Председатель в Воронєжі був, председатель колхоза чи сельсовета. Несвітайло. Отакий-во!!! Казав усе: я сам на 10 человек пойду! Уже як война заканчувалася, американці подходили, так він уже такий смілий, не боявся. Ага, хлопці думають, який ти герой, ми тебе встряємо! Так шо вони зробили.. Заранче оружія подоставали, немци ж тікали, боялися до комуністів попадатся! А тікали туди на американську сторону, і оружія бросали і всьо. І хлопці понаходили оружія. А він жив, Стволоаса була тут називали, 100 волосин на голове, дак він із єю жив, із тою Стволоасою жив, Несвітайло цей. Комнату йому отдельно дали. Тепер, Кондратенко Дуся з Івота. Тоже Николая... чи николаевски чи полтавски...откуда то..знаю шо Николай, откуда точно не знаю.. З ими зийшлася, тоже в комнати жила, и нажила двох дитей. Да.. о.

- *А дети куда...а где детей держали?*

- Ну де.. комната отдельно в их, жили як хотели и все, и полицаями робили, им же лучше, условия были. И ходили за добавкою на кухню, дак може и ведрамы носылы.. я того не знаю... есты. И диты там были, и все. Да, дак вона жила из тим.. не знаю чи вона жива, Дуся, беленька така Кондратенкина, чи вона жива чи може немає. Двое дитей нажила. Якшо ейи нема дак може дети живы.. а на чию вона фамилию?.. Конечно на свою, Кондратенко ж видно буде. Двое було дитей. И так вона ж и приихала на Ивот. Я больш не бачила. От сколько до Веры да мы до Вали ходили, и николы мени не прийде в голову попитать. А она ж часто на Ивот ездять.

— *А вы были вместе с в одном бараке?*

- Не, не в одном. Я знала, шо вона там є и все, но мы не встречались. Не в одном бараке.

— *Как вы проводили там, вот.. рабочий день? Расскажите, как рабочий день проходил, с утра до вечера.*

Ну як рабочий.. я прийшла як сила за пресс.. я конечно, внимательна була, не така разгильдяйка, за работу боялася.. попала сюди, я боялася за работу, робила так як

положено. Шо други кажуть: а я ше, я й те, я й те робила.. думаю да не брешить, хочете вихвастуватся чи не знаю шо ви .. Попробуй там робить, так зараз тебе.. ага.. нимци и отправят и пропадеш.. А я прийшла, сяду... давали мени и напарницю. Одна из западной Украины Домка Матронюк була. Оце сядем ризать, колесо, а там шесть их иде, отаких порохових, я откручу и рижемо. Дивлюсь она вже спить, уже отам унизу валяються тии..Ну шо тоби робить?.. Ну шо тоби робить?.. Я встаю набираю води, бризкаю на ии шоб не спала. Може вона погуляла ночью, чи шо вона робила.. шо.. Я николи.. ни.. хоть третя смена хоть втора.. я николи. Чи енергически крепка була чи не знаю. Ну николи я не задримаю, не засплю на работи буду, я боюся шоб мне, тое.. А начальник иде? отак возьме, две рижем а третя..отака бочка алюмінієва раскатує.. воно ж гаряче, а то шоб воно не загнулось, шоб ровненьке було. Начальник иде отак возьме и поставить – одна больше, друга меньше...(свариться)..... Матюки на мене гне.. Швайнерей..... Муня, ж такой високий був, здоровий, а другой – Ганс, такой як собачка.. -гав..гав...гав... такой голосок..(Сміється)

— *Наказывали?*

Га?

— *Наказывали вас?*

- Не, мене не наказували, ото покричатъ, і побігли.

— *А других наказували?*

- А других може й наказували, може ж и наказували.. не знаю. Ну шоб так.. дак не знаю, шоб наказували здорово.. Ото покричатъ, і всьо. Вони ж тоже..на фронт нада їм. І ото різали. Так і на три смени.. я всегда була... боялася..боялася.. Так шо отаку напарницю дадуть, так только мука мені з йою. Встаю і бризкаю, шоб не спала, і всьо. Туди-сюди..і знов вона сидить і дримає, сидить і дремає, сидить і дремає. А особенно як третя смена, особенно под конец... дак..

— *Но тяжело было работать?*

Мені например не тяжело.

— *Нет, да?*

Ну шо там тяжелого? Приїхали сюда на Україну, дак тяжелішу работу робили..і лопати, і плуги тягали, і всьо.. Розорене все, та нада робить, а там за станком, дак шо там тяжелого, сидиш і.. і всьо. Може на вальцах..там, може на вальцах хлопцям тяжело. І їсти не давали.. і вони ходили крали, і всьо.. і отправляли їх.. Пойдуть, то картошки накопають, то.. А там не

замикалися. У немців двері не замикалися. Коли ми пошли щоб купити хліба хоть, пошли.. заходимо, двори там далеко один від одного, кілометрів два і три. Зайдеш, назад страшно виходить. Думаємо, скаже: чого ти прийшла воровати сюди. Ой страшно. Усе пооткриване, усе, і лежить усе, і кампоти позакривані.. У нас іще не закривали у банках.

— *Так ви виходили за територію лагерь?*

Виходили.. Позже вже давали нам справки, що дозволяємо, а виходить пом'якшення дадуть таке, як якийсь город забере Гітлер, завоює.. і вже нам польгокость, вже нас пустять кудись..отое..Один раз в неділю пустять кудись, ідуть чи картошки помагати до бауэра збирати, чи що..

— *Это вас выпускали чтобы вы работали у бауэров?*

Да. Работали в бауэров, бауэр же покормить, картошки скільки там дасть – десяток чи тое..

А тоді і пошлі, хотіли купити..дак прийдемо..дак «кауфен, кауфен».. а вони.. їх тож ж ганяли за це щоб не продавали..мовчечки дасть .. і щоб кусок хліба, дасть і щоб нікому не казав, нікому не розказував, ні що. Бо ж.....

— *А было такое местное население, которое что-то вам давало? Да? Были некоторые такие?*

Були. Вони кажуть што і ми не винувати, і вони не винувати. І ви, і ми – не винувати. Гітлер – капут, і Сталін – капут, і всьо.

Ми ж тое.. другі знали німецький язик, а ми ж не знали, дак отако: Гітлер – капут, і Сталін – капут.

— *Часто ходили к бауерам?*

Нє, не часто. Шо ходить? Шо ходить? Як діла нема. Я наприклад, так ото жила тільки тим шо давали, отим шо давали і всьо.

— *Что, кроме работы, вы делали? В бараке, приходили когда в барак. Все время в бараке находились?*

В бараке..в бараке.

— *Вы вышивали, да?*

Ну я дома то вишивала, то шось.. то ж кажу.. от тряпку якусь як вкраде, то шо небудь і стулиш. Як я сама вміла. Уміла, і стремленіє таке було. Дак сижу довбу.. А хто не вмів, так то в карт гуляв, то хлопцев себе шукав, щоб погулять із ким. А я... І сійчас от, є такі шо ходять і гуляють, і..

— *Когда вы узнали, что скоро освободят вас?*

Ой..(Вздихає). Як ми узнали.. Нічого ми не взнали, поки Америка не прийшла. Нас Америка визволяла. Американці. А тії.. А я кажу, що добре, що американці нас визволили. Бо наші ще хуже. (Вздихає). Коли це було.. Як отправили.. Угу.. Машина.. отправлять нас додому. Привезли нас в Магдебург.. І скорей шоб додому.. додому. А, я скорей, машина прийшла.. скорей додому, додому. А.. вони – на машину, і у лагерь, до русских. На русскую сторону перевезли. І там кудися, канал такий був, як оце речка тут у нас, Галінковка, і там коло Галінковки недалеко стояв дом двухэтажный.. Наверно больніца там була, чи шо там було.. Нас туди помістили. Помістили дівчат на втором етажі, а хлопцев на низ.. Отаких як ми, шо в Германію попали. І поставили охрану, із наших же хлопців. Думають, будут хлопці ж іти, а рядом, отак як Шостка, стояли моряки, наші, морфлот стояв. І от один раз приходять.. Ми вже ж.. а дівчата.. ой..усякі..таких одорвиголов хватає.. І там по речке, по каналу садяться.. і катають вони їх, і всьо.. А на вечер приглашають їх, в квартиру. Він іде, і не сам же йде, і друзей із собою веде. Приводить друзей.. і там чуєм уже..і випивка, і спирт приносять вони. ..І о, дівчата, українки, куда ж там, це ж лафа їм буде. Да.. Дак ми цепом (в заводі розбирали завод), цеп, закрутили двері, і всьо, шоб не открыть. Дак хіба закрутиш, вони двері зняли.. І ми лежимо із подругою, з соседкою.. вона старша за мене на восьми год.. Заходять... лап..лап..лап..лап.. уже бачу, до мене доходить..Лапає.. Гм.... Я встаю, і кажу, шо це за безобразія така, день роби, а ночь покою нема! Я сійчас пойду заявлю начальнику. (Сміється). Дак він мене як схватив отак за патли (показує), я й присіла. Да наверно ж п'яні, я каже, тобі покажу! Я тобі покажу! Ми вас визволяли.. з немцами тягались... ми вас визволяли.. а вона тепер буде... Ой, я як закричала...

— *Почему вы работали днем? Вы сказали, днем работаю... Вас что, после освобождения заставляли работать?*

Ну, на тую ж.. до русских же переправили вже..

— *Ну, так а чего вы днем работали?*

А чого днем работали? Заводи розбирали, все переправляли на Україну..всьо.. усі часті розбирали.. Ага.. Я, конечно, не розбирала такого, мене поставив.. Скиба був, сівій такий мужик. Ой, у мене дочечка, у мене дочечка осталася на Україні, така як оце ти.. Так ходила записувала, діловодом поставив.. тоє.. записувать, ходила записувала. От. Дак це ж уже в руських, у руських, не в наших..

І ото він мене як схопив, каже, я тобі покажу, я тобі покажу! Визволяли. Простітутки, каже, з немцами тягались, а ми визволяли вас, а тепер вона ще буде заявлять! О, яке було!

— *Сколько вы так прожили там? Пока домой вернулись.*

Сколько прожили? Я уже приехала в конце ноября. Оце, мой мужик уже давно дома, уже з дома письма пише.. А я все катаюся. Він тоді ка..... (обрив фрази)

Ой як, який я дурак шо не мог, можна було.. там знакомий був... Тимошик із Локоток, знакомий хороший. Можна нам разом було приїхати. Ну.. Дак, а як разом, як нас пригнали туда, у Магдебург. Нас оце ж додому, а їх собиралися пішки, ото... Японія заворушилася, дак пешки гнать до Москви. А поїзда ж тоді розорені були, і путі і всьо. Поки справлять, дак пішки хотіли їх гнать. А добре шо я капітуліровалась ото..Кинув Гітлер под тоє... тоже хитрий, щоб не тоє, дак на Нагасакі да на тоє кинув бомбу..

— *То американцы кинули, то не Гитлер. Гитлера уже не было.*

Я знаю, что американцы вони тоє, ізговорилися, вони боялися щоб не забрала Німеччина всю територію, дак себе, єто ж політика така. Знаєш, думає, забере немец усю, дай кинули ото.

— *Так вы остались в Магдебурге аж до ноября?*

Не, дак не в Магдебурге ж. Уже отправили оце.. я не знаю який.. Із Магдебурга привезли мене оце сюда, розбирать завод.

— *Вы здесь были?*

Туда.. отам якийся канал.. а який город..я чоґось не тоє..

— *Это в России уже было?*

Не в Росії, в Германії.

— *То есть, вы в Германии были, на территории завоеванной нашими вы оставались до ноября месяца на берегу какого-то канала?*

Да.

— *Вы уже не помните город.*

Не помню. Не помню города.

— *А ваш жених вернулся сюда. После лагеря.*

Да. Да. А мой зразу же.. Ото нас отправили, так думали ж первіє додому.. а вони по лагерях.. А тогда отуди, что б разбирать заводи немецкие и на Украину отправлять. Дак шо везти, чи тутешніх оставить розкидать, і хай розбирають. А які? Кірпіч не повезуть, а часті, усякі деталі..

— Ну понятно. А как вы, когда вернулись, как вас встретили? Вы рассказывали о том, где были в Германии? Как к вам отнеслись здесь, на родине после того, как вы вернулись?

Ой.. Як отнеслися.. на роботу нигде не брали. Ага.. вроді ми добровільно поїхали самі. Нігде на роботу.. уже вот недавно, іще только недавно розрішили брать. А то я у школу поступила.. Убирала. Директор брав мужика. В Собічев вже ми приїхали, оженились, і в Собічеві в його жили. І директор брав його завхозом, а мене діловодом. Дак він мене не пустив діловодом, - будеш там із директором сидіть, а я буду переживать. Ну, кажу, ладно. Я пойду тряпку тягать. Уборщицою робила, 11 год робила в школі уборщицою.

— А на завод не брали, да?

Ну, в Собічеві завода.. в селі жили.. А сюди вже приїхали у 64 году, там роботи вже не було, мужику не було роботи, в колхозі, а ми не колхозники, єдинолічніки. Так рішили сюди переїхати, ото купили гнилу хатку, достроїли оце все. Мужик у мене мастеровий, хороший, не пив, не гуляв, красивий, на всі руки мастер. І сюди приїхали, і оце давай строїтись.. А в завод не брали, в завод не брали, бо ж у Германії були.

— А что с вашими братьями и сестрами случилось?

З моїми братами? А.. шо з моїми братами.. Батька німці розстріляли.. отакі ж поліція, остатки отакій-во.. дак сказали, він... як він...як той.. І свекор мені ж доказував: активістка, активістка! А моя тітка, батькова сестра, приїхала в Собічев у празник.. і вони ж уже старалися розпитать, якої сім'ї, да всьо, то все казали бідна, да така...да..., да тоє... А тітка шо вона, а, старе, дурне..І для чого розпитує? Откуда брав? Шо батько активіст. Він тоді і тоє.. активістка ти, активістка. То бідна казав, то така, то сяка. А я кажу: бідна, а ви багаті? Вони із куркульської сім'ї.. раньше-раньше, які куркулі – корова, конь, і вже куркуль. Хіба то куркуль? Тепер не куркуль, а раньше – куркуль. Тепер – мільонери, і мовчать. А то куркуль уже. Кажу, бідна, а ви багаті? Де ваше багатство? Хату забрали, була і стара, і всі сараї позабирали, одна хата осталася. І то, закон вийшов такий шо хто служить у армії, в 37 году, такий закон, уже не розкулачувати, не брать. Дак хоть хата осталася. А він мені все доказував, шо я бідна. А ви такі багаті, де багатство? От ви такі багаті, і я. Немає нічого, ні у вас, ні в мене.

Будем наживать. Горе, дай усе.

— Ну и что, отца расстреляли немцы?

Німці. Я ж уже в Германії була, і мені вже написали, і (не) мої родителі, а хлопці з Польщі, наші, наші хлопці Ображіївські. Кому-то прислали якусь.. подруги шо такого, такого вбили, і багато

повбивали, і материних братов, і всьо.. так, як – активісти, активісти – советську власть організовували. О. А ції ж уже недовольні були.

— *А с братьями, сестрами что случилось?*

А..(вздыхає). З братьями.. Сестра на Донбас завербувалася, оця шо тут на поселке, за Шестюком за Толіком була. На Донбас завербувалася, там жениха встретила. Дак поженилися, приїхали, там коло клумби живуть. А брат, в армію забрали, Коля, я з 23-го, він з 26-го. Приїхав, женився, женився, хату построїв із сарая, построїв хату. Хату шашель із'їв, другий раз.. (сміється). Другий раз строївся. І вже другий раз із Саману?/09:01/ Оженився, жінку собі – Оксана, із Свіржа. Дак і місили там, і солому, і навоз, і шо вони робили, дак.. із такого.. зліпили хату. І жили, жили..

- А никто больше не погиб на войне?
- Не..
- Одного отца только расстреляли, да?
- Отца расстреляли.
- А мама осталась одна..да?

А мама вмерла сразу ж.. Отца розстріляли, брата в армію забрали, я в Германії.. О, і мама.. Отець іще ж.. як його забирали, дак до Піроговки догнали.. а там уже й німці.. Він вернувся, вернувся, дома жив. Жив дома, а мене забрали ж. А він іще остався.. Оставсь, і жили.. Іще у 1943 брат родився. Я така недовольна була, отака зла була, що думаю: сколько цих дітей іще нада?! (Сміється). Отака дура була. Другі так радувались, ой братик, і тепер ото показують, ой братик да сестричка, ой такі довольні, да ой.. Що хорошего?! На муку родиться.

— *А где он сейчас этот брат? Который с 43 года. Он жив сейчас?*

Жив. У Шостке. У Шостке де-то живе.. Із бра....(Думає...) Да...

— *Ну понятно.. Помните имена своих мастеров, которые были у вас в лагере? С кем вы тогда были? Имена людей, с которыми.. Девчата, которые были там..*

А.. мастера.. (Думає). Оце ж ходив Ганс провіряв. І Мюллер провіряв.. Як їх..чи хто.. чи це фамілія.. звать.. хто його знає хто вони такі...

— *А помните там какие-то происшествия? Кто-то занимался саботажем на своих рабочих местах, из тех,кого вы знали?*

Ах не знаю..(нервує) Занімались, не занімались вони...

— *При вас не было?*

Може вони брешуть.. не знаю. Я не вірю. Щоб там зацікавитися.. Да кожен за життя дрижав, щоб не погібти. Як? А куди втічеш? Усіх ловили, і собаки, і все..зателефоноване.. не знаю. Може хто й зацікавився..

— *Но вы этого не видели, да?*

Не. Не бачила, не знаю. А хто зацікавився, дак погібли. Погібли.. *(Нервує)*. Я не бачила, не цікавилася, не стремилася до цього. Я знаю, що попала, дак куди мені дівається. Куди? Щоб я вред робила..вред. І що я цим допоможу?

— *Когда вы вернулись, вы рассказывали эту всю свою историю кому-нибудь?*

А, кому я буду розказувати? Кому я буду розказувати? Як ось по сусідству, і то кричить: **«Німецький остаток!»**. У завод не брали! Сама влада така була. Кому можеш розказувати? Ми винувні виходить. Ми вороги. Чи ми добровільно поїхали? Ми ж не добровільно. Нас послали, а тепер звертають... правителі всі... І ну їх к сраной матері!.. *(Нервує)* Правителів, і всіх. Вони он там за міста свої деруться. Я ще пока не дурна, знаю, і не боюся! Отамо..

— *У вас какое отношение осталось к немцам? Вот сейчас, вы смотрите назад, оглядываетесь, у вас осталась какая-то ненависть к немцам?*

- Нічого не залишилося. Война..война.. Хто виграв, то й і прав. І кожний старається виграти. Куди не йди.. А що німець? Німець. Того вже, хто зачинав – нема, Гітлера! Ето один, собака отака вродиться, щоб отако каламутить людьми, і всьо. А люди ж страдають. Вони що зря роблять?! А люди ж страдають! Людям од етого не легше. Люди мучаться, і всьо, хоть тоді, хоть тепер!

— *Понятно. А фотографии покажете?*

Покажу. *(Встає, дістає альбом з фото)*. Починають відкривати, переглядати.